

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 930.85.008

П. С. ЄЩЕНКО,
*доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЯК ПОДОЛАТИ СИСТЕМНІ ВИТРАТИ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Викладено результати соціально-економічних реформ в Україні у пострадянський період. У ході аналізу впроваджуваної у країні моделі ринку зроблено висновок про її неадекватність викликам нашого часу, що на практиці стримує рушійні механізми національної економіки, паралізує її розвиток, відтворює соціально-економічну нерівність і веде до неминучого краху. Обґрунтовується необхідність зміни парадигми економічного розвитку.

Ключові слова: периферійна економіка, модель ринку, політика перерозподілу доходів, соціальний захист, керованість економіки, антигромадське привласнення.

P. S. ESHCHENKO,
*Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Chair of Economic Theory and Macro- and Microeconomics,
T. Shevchenko National University of Kyiv*

HOW TO OVERCOME THE SYSTEM EXPENDITURES OF THE NEOLIBERAL REFORMATION OF AN ECONOMY

The results of the socio-economic reforms in Ukraine in the post-Soviet period are presented. In the course of the analysis of the market model introduced in the country, the conclusion is made that it is not adequate to challenges of our time, which hampers practically the mechanisms driving the national economy, paralyses its development, reproduces the socio-economic inequality, and leads to the inevitable crash. The necessity to change the paradigm of economic development is substantiated.

Keywords: peripheral economy, market model, policy of redistribution of incomes, social protection, controllability of the economy, antisocial appropriation.

Всебічний аналіз соціально-економічних проблем, зумовлених глобальною економічною кризою, посів важливе місце в економічній науці. На підставі дослідження цих проблем дедалі більше вчених доходять висновку про те, що нинішнє витіснення реального виробництва і створення "економіки казино", зростання бідності та розширення соціально-економічної нерівності у світі зумовлені переважно системними витратами теорії неолібералізму. Наше розуміння теорії неолібералізму подано, зокрема, в [1; 2]. Дана теорія втілюється у здійснювану економічну політику, яка дістає свій прояв у господарській практиці, наслідком чого і стала глобальна економічна криза. Аналогічні процеси відбуваються і в Україні, де на основі неоліберальних міфів, далеких від реалій ринку, реставровано індустрі-

---

Єщенко Петро Степанович (Eshchenko Petro Stepanovych) – e-mail: p.eshchenko@ukr.net.

альний капіталізм, який перетворив її економіку на периферійно залежну, з найбільш варварськими і руйнівними формами. Історичний відрізок, який складає життя нового покоління українців, народжених у нашій країні, виявився шляхом деградації всіх сфер життєдіяльності країни замість обіцяного життєздатного суспільного устрою. Україна перетворилася на “хвору людину” Європи.

На жаль, названі проблеми не стали предметом глибокого вивчення з боку вітчизняних економістів-теоретиків, господарників, а також можновладців з метою подолання руйнування національної економіки, що, у свою чергу, призведе не тільки до втрати нею здатності до відтворення державного суверенітету, але й до розвалу країни.

Ліки виявилися гіршими від хвороби

Впроваджувана в Україні модель ринку, основою якої є широке відкриття внутрішніх ринків, жорстка економія бюджетних коштів і мінімізація участі уряду в економіці, спричинила безпрецедентне падіння обсягів суспільного виробництва, його деформацію і зниження конкурентоспроможності. Підтвердженням цьому слугує той факт, що у 2013 р. за обсягом ВВП за ПКС (337,4 млрд. дол.) Україна опинилася на 42-му місці після таких країн, як Косово, Сальвадор і Алжир. У 1990 р. за ВВП наша держава займала 14-те місце у світі. Якщо у 1990 р. ВВП на душу населення в Україні перевищував його середньосвітовий рівень на 11%, то у 2013 р. цей показник (7400 дол.) став 139-м серед 228 країн світу. У наших сусідів, з якими Україна співробітничала і була більш розвинутою, валовий продукт на душу населення значно відстає: у Словаччині він становить 24700, у Литві – 22600, в Естонії – 22400, у Польщі – 21100, в Угорщині – 19800, у Латвії – 19100, у Росії – 18100, у Білорусі – 16100, у Болгарії – 14400, у Румунії – 14400, у Казахстані – 14100 і в Албанії – 10700 дол. * [3].

Показник ВВП на душу населення свідчить про ступінь багатства країни та про її можливість забезпечити високий рівень життя населення, в якому першорядну роль відведено заробітній платі. У 2012 р. середній український заробіток за своєю купівельною спроможністю був еквівалентним 841 дол. У рейтингу, що включає усі країни Європи, Україна в перерахунку за ПКС випереджала не тільки Молдову (з 461 дол. на 1 працівника), але й Албанію (де цей показник становив 796 дол.). Лідерами за величиною середніх окладів стали швейцарці (7110 дол.), данці (6628 дол.) і норвежці (6429 дол.) **.

За весь пострадянський період економіку країни не було реструктуровано і переведено на інноваційний шлях розвитку. У структурі вітчизняної промисловості домінує виробництво продукції з низькою доданою вартістю. Основні фонди в обробній промисловості спрацьовано більш як на 74%. Усе це сприяє перетворенню України на відсталу країну без усілякої надії на випереджаючий розвиток. Адже у 90-ті роки ХХ ст. вона входила до п'ятірки країн, які володіли передовими аерокосмічними технологіями, базовими технологіями ракетно-космічної галузі, у ній було зосереджено 6,5% світового науково-технологічного потенціалу ***. У даний час в Україні зростання ВВП за рахунок впровадження нових технологій оцінюється всього лише в 0,7%, тоді як у розвинутих країнах цей показник сягає 60% і навіть 90%.

* The World Factbook – CIA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-wo>.

** Рейтинг зарплат в європейських країнах 01.11.12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/74250/>.

*** Україна-2015: національна стратегія розвитку. – К., 2008. – С. 52.

Конкурентоспроможними на світовому ринку є ті країни, що здійснили якісний прорив у п'ятий і шостий технологічні уклади. Постає запитання: як Україні здійснити стрибок у технології майбутнього, де базовими стануть біо- і нанотехнології, методи генної інженерії, мембранні та квантові технології, наноелектроніка, нанофотоніка, молекулярна фотоніка, наноматеріали і наноструктуровані покриття тощо?

В Україні рівень фінансування дослідницької та інноваційної діяльності істотно відстає від витрат на такі цілі в розвинутих державах. Негативно залишається також тенденція до скорочення наукових кадрів у країні: у пострадянський період їхня чисельність зменшилася більш як у 3 рази.

Відсутність інвестицій призвела до вкрай повільного впровадження новітніх технологій, до сповзання України у "прокрустове ложе" сировинної моделі економіки. Тільки деякі підприємства впроваджують інновації, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсягу промислової продукції становить мізер, що сприяє ще більшій примітивізації національної економіки. Свідченнями тому слугують деградація оборонно-промислового комплексу і падіння питомої ваги машинобудування у промисловості на даний час.

Деіндустріалізація народного господарства, витіснення реального сектору економіки сприяють скороченню кваліфікованих кадрів, виснаженню "інтелектуального гумусу" у країні, падінню її культурно-морального ресурсу.

За цих умов зросла залежність економіки України від зовнішнього фактора: сьогодні необхідно, з одного боку, купувати продукцію п'ятого і шостого технологічних укладів, а з іншого — продукувати і вивозити на світовий ринок товари четвертого і третього технологічних укладів. Як наслідок, більш як половина ВВП створюється експортоорієнтованими галузями, які виробляють метал, хімічну і сільськогосподарську продукцію. Їх продажі на світовому ринку безпосередньо впливають як на курс національної валюти, так і на попит і пропозицію щодо названих товарів, а це, у свою чергу, спричиняє розвиток кризової ситуації та нестабільність у країні.

Україна не спроможна експортувати продукти інтелектуальної діяльності, і, ймовірно, на найближчу перспективу втратила ринки металу і хімічної продукції. Тому для зовнішньоекономічних зв'язків країні необхідно використовувати інші товари і послуги.

В існуючих умовах постає запитання: як Україні потрапити на хвилю сучасної науково-технічної революції, якщо із світового досвіду відомо, що на створення 1 робочого місця у сфері "хай-тек" потрібно капітальних затрат, не менших від 100 тис. дол., а у сфері ІТ 1 робоче місце коштує на 1–2 порядки дешевше — тут потрібні тільки 1 стіл і 1 комп'ютер?

Один з найважливіших показників ефективності економіки — продуктивність праці — в Україні перебуває на дуже низькому рівні. У 2012 р. він становив тут на 1 працюючого 16,7 тис. дол. за ПКС, тоді як у США — 111,9 тис., у країнах ЄС — 77,4 тис., у Німеччині — 78,3 тис., у Франції — 85,8 тис., у Великобританії — 80,5 тис., у Польщі — 51,4 тис., у Росії — 36 тис., у Білорусі — 30,1 тис. дол. *. Сьогодні напевно чи хтось зможе зробити оцінку темпів зростання продуктивності праці в Україні на середньострокову перспективу.

---

* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/worldfactbook/rankorder/2001rank.html>; <https://www.cia.gov/library/publications/worldfactbook/rankorder/2004rank.html>; <https://www.cia.gov/library/publications/worldfactbook/rankorder/2095rank.html>; Country Comparison: Unemployment rate. This entry contains the percent of the labor force that is without jobs.

Для 60,1% дорослих українців хабарі, здирництво, використання особистих зв'язків стали звичною реальністю, про що свідчать результати опитування, проведеного у 2011 р. організацією USAID. Із загальної кількості респондентів 25,8% зізналися, що протягом попереднього року вони стали жертвами здирництва хабарів: 40,1% з них змушені були дати хабар представникам влади, 40,2% – представникам контролюючих органів та інспекцій, 36,1% – митникам і 30,2% – представникам судових органів.

Трансформація національної економіки відповідно до західних рецептів обернулася тяжкою людською трагедією. За період з 1991 р. по липень 2014 р. населення країни скоротилося з 51,9 млн. осіб до 42,9 млн. осіб. Це набагато більше, ніж втрати нашої країни у роки Великої Вітчизняної війни. За темпами вимирання населення Україна займає перше місце у світі. Як зазначається на сторінках доповіді Відділу ООН з питань народонаселення “Перспективи світового народонаселення, 2008”, до 2050 р. населення України (згідно із середнім варіантом прогнозу) зменшиться на 10,682 млн. осіб і становитиме 35,026 млн. осіб. Інтенсивне вимирання населення України ставить під сумнів можливість зберегти людський потенціал нашої країни і державу Україна у XXI ст. Також не викликають оптимізму перспективи розвитку демографічної ситуації в Україні в нещодавно опублікованому звіті Програми ООН з населених пунктів, в якому аналізується стан 600 міст світу з населенням понад 750 тис. осіб: у ньому підкреслюється, що українські міста – це міста на нашій планеті, які найшвидше вимирають*.

Поки що невідомо, якими будуть людські втрати у ході воєнних дій і внаслідок виведення з економічного потенціалу країни зруйнованих виробничих фондів, інфраструктури, сировинних і земельних ресурсів. Тому Україні доведеться здійснювати відбудову і стратегію модернізації національної економіки в умовах скорочення робочої сили і виробничих потужностей, подальшого падіння економіки і зростання боргової залежності.

Екс-співробітник Держдепартаменту США Дж. Коен, який брав участь у проєктах економічних реформ у колишньому Радянському Союзі, у журналі “The Foreign Policy” пише, що економіка України перебуває у вільному падінні. Якщо раніше передбачалося, що у 2014 р. її економіка скоротиться на 5%, то тепер МВФ прогнозує падіння ВВП на 6,5%, а деякі аналітики навіть говорять про 10%. Раніше МВФ заявляв, що українській владі може знадобитися додаткове зовнішнє фінансування у 19 млрд. дол. у наступні півтора роки при несприятливому сценарії та продовженні боїв**. Оскільки на кінець I кварталу 2014 р. валовий зовнішній борг країни становив 142,2 млрд. дол.***, то, з огляду на специфіку боргового капіталу, це може призвести до дуже серйозних ускладнень для України.

На відміну від фізичного і грошового капіталів, борговий капітал – незалежно від того, в яких величинах він перебуває (грошових, натуральних або віртуальних), – є найбільш впливовим. Він практично завжди номінований у надійній мірі вартості, а отже, його не можна знищити шляхом війни, конфіскації або інфляції, що є можливим з фізичним і грошовим капіталами. Підтвердженням цьому слугує

* State of the World's Cities Report 2012/2013: Prosperity of Cities. – United Nations Human Settlements Programme, 2012. – P. 142.

** Україна не выдерживает “шоковой терапии” МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/93863/>.

*** НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728&cat_id=45692#Зовнішній.

оплата сучасною Росією вартості залізниць, збудованих Миколою II, Паризькому клубу. Погашення здійснено зарахуванням золота як репарацій від німців, а ті, у свою чергу, одержали це золото як репарації від більшовиків. Готівкою було доплачено лише 400 млн. дол. *.

Слід мати на увазі, що борговий капітал є дуже важливим інструментом впливу кредитора на країну-боржника. Кредитор може впливати на внутрішню політику боржника, наприклад, вимагаючи продажу стратегічних об'єктів, зниження ввізних мит, підвищення податків на певні товари, підвищення цін і тарифів на енергоносії, ЖКП. Борги можуть бути переведені в іншу валюту з низьким ризиком забезпечення або безліч разів переходити з рук до рук, будучи оформленими при цьому на підставних осіб.

Впроваджувана в Україні економічна модель стала визначальною причиною поглиблення нерівноважності економіки країни, що дістало свій прояв, по-перше, у деградації реальної сфери економіки (насамперед, обробної промисловості); по-друге, у руйнуванні наукомістких галузей, що призвело до знищення галузевої науки і послаблення фундаментальної; по-третє, в посиленні розбалансованості галузей, оскільки планомірні регулятори було усунуто, а ринкові регулятори і реальна конкуренція не з'явилися; по-четверте, в нерівномірному розміщенні виробництва і трудових ресурсів у країні, що сприяло диференціації в рівнях розвитку економік різних регіонів та істотному розриву в їх доходах. Політика, побудована на впровадженій в Україні моделі ринку, виявилася не ефективною, а такою, що відображає корпоративні інтереси і не відповідає стратегічним національним інтересам переважної більшості. Рушіями здійснюваної політики є представники корпоративно-бюрократичної коаліції, що прагне реалізувати свої інтереси, а не національні, паралізуючи тим самим масові суспільні сили, які, намагаючись вижити, реально не здатні впливати на відтворення якісно нового суспільного ладу.

Сьогодні стало очевидним, що модель, впроваджувана в економіку України, перетворила адміністративний ресурс (посаду, становище чиновника) на головний ресурс і спосіб експлуатації як людини, так і природного багатства нашої країни та всього створеного попередніми поколіннями. Причому даний ресурс не є матеріальним і не створює нових багатств, ідей, ринків, джерел енергії тощо. Ось і йде боротьба серед українського політичного класу за те, щоб цей ресурс монополізувати. В умовах нестабільного, імітаційного стану політичних та інших інститутів даний ресурс, а по суті — владна корупція, стає підоймою перерозподілу власності, влади та інших благ.

У квітні 2014 р. журнал "Фокус" опублікував свій традиційний рейтинг найбагатших людей України — на цей раз уже не двохсот, як раніше, а тільки першої сотні. Нинішній список редакція респектабельного видання назвала "списком великих змін", оскільки, мовляв, ніхто сьогодні не візьметься передбачити, хто з вітчизняних товстосумів через рік збереже своє місце на "бізнес-олімпі". Статок перших 50 багатіїв оцінено в 59,5 млрд. дол. У першій десятці рейтингу — одні мільярдери, які "тягнуть" разом на 37 млрд. дол. Незважаючи на певне скорочення капіталу 10 найбагатших людей країни, їхня "вага" в економіці, як і раніше, є великою: 37 млрд. дол. дорівнюють 20,3% ВВП (або 26% валового зовнішнього боргу) України **.

* Зачем отделяют Шотландию? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/93844/>.

** Скромное обаяние олигархии [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://2000.net.ua/2000/forum/puls/99349>.

На сферу впливу олігархів, слідом за важкою промисловістю та енергетикою, перетворився аграрний сектор економіки. Зростають гігантські агрохолдинги України. Найбільший з них – “Ukrlandfarming” – обробляє 670 тис. га землі у 23 областях країни, тобто контролює територію, що за площею дорівнює половині сільськогосподарських земель усієї Бельгії. Згідно з рейтингом журналу “Forbes”, із 100 найбагатших українців півтора десятки пов’язані з агропромисловим комплексом*.

Капітали їхніх власників зростають у гострій конкурентній боротьбі між собою та з іноземцями. Останнім часом ця боротьба дедалі більшою мірою набирає форми прямого бойкоту, в тому числі воєнних дій. Як наслідок, Україна не тільки втратила частину своєї території, але й опинилася на межі великомасштабного дефолту і соціальних вибухів. Перед країною постав ряд запитань: як утримати національну економіку від подальшого розпаду? як забезпечити народонаселення продуктами харчування, теплом та іншими елементарними умовами для проживання? як погасити величезний зовнішній борг України? і нарешті, де взяти кошти обсягом у десятки мільярдів доларів, щоб вирішити перелічені проблеми?

Можливі варіанти сценаріїв економічного відродження

Сьогодні стало очевидним, що використання колишньої економічної моделі на базі теорії неолібералізму закінчилося хаосом у країні, характерними рисами якого є інфляція, корупція і втрата державою підойм управління економікою. Зіткнувшись з такими складними суспільними проблемами, слід згадати дуже мудре і аргументоване висловлювання А. Ейнштейна про те, що проблеми не можна вирішити на тому самому рівні мислення, який їх породив. Ясно, що для їх розв’язання доведеться усім радикально змінитися, включаючи керівників країни, суб’єктів господарської діяльності, викладачів, консультантів та економістів. Це можливо на базі нової програми розвитку суспільства, розробленої наукою. Вона повинна розвернути країну, її економіку до реалій життя, а не створювати якісь міфічні пристрої, що усунуть існуючу невідповідність між економічною політикою і господарською практикою та сприятимуть поєднанню інтересів усіх суб’єктів суспільства, а не їх підпорядкуванню небагатьом з них.

Проте політики, що перебувають при владі, продовжують свято вірити у всемогутність вільного ринку і в той рецепт, який був “виписаний” українській економіці західними неолібералами. Тому на словах вони виступають за піднесення рівня життя населення, а на ділі у здійснюваній економічній політиці ігнорують вирішення соціальних завдань (у тому числі охорони здоров’я, освіти, науки і культури). Дискусія про вибір курсу зовнішньоекономічних зв’язків – Митний Союз чи Європейський Союз – по суті, не ведеться. Перевагу віддано ЄС, асоціація з яким дозволить Україні увійти до групи країн з високорозвинутою економікою і високим рівнем життя більшості населення.

Як було показано, реальне порівняння економічних і соціальних показників в Україні та країнах ЄС не дозволяє дати однозначно позитивну відповідь на досягнення результатів, декларованих нашими лібералами. Вільна торгівля України з ЄС у результаті підписання асоціації не дозволить вирішити проблеми, що існують в економіці країни, оскільки вироблювана у нас продукція, з одного боку, у більшості своїй не відповідає європейським стандартам, а з іншого – не є конкурентоспроможною на цьому ринку.

* Украинские агробароны: дети плохого бизнес-климата [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/84266/>.

Очевидним є і те, що у найближчій перспективі Україна не зможе перетворити зовнішню торгівлю в цілому та експорт зокрема на засіб відновлення економіки докризового рівня. Підтвердженням цьому є ряд істотних причин, серед яких першорядна роль належить руйнуванню значного потенціалу країни у ході воєнних дій в її східних регіонах. Ясно, що національна економіка скорочуватиметься, а обсяги падіння ВВП, скоріше за все, перевищать 20%. Реалії, що складаються, не дозволять змінити фінансовий дефіцит зовнішньої торгівлі. З 2006 р. від'ємне сальдо поточного рахунку зростає рік у рік. У 2006 р. сальдо експортно-імпортних товарів і послуг в Україні становило 1,617 млрд. дол. (або 1,5% ВВП країни), а у 2013 р. воно зросло до 13,652 млрд. дол. (або до 8,2% ВВП) *. Зростання збитковості зовнішньої торгівлі нашої країни і збільшення потоку імпортних товарів – особливо мінеральних продуктів (на які припадає понад 29%), а також хімічної продукції та машинного обладнання (відповідно, 28%) – не дозволять змінити сировинну структуру національної економіки.

Поліпшення умов торгівлі, скасування експортних мит та інші преференції у зв'язку з входженням України до ринку ЄС не дозволять у найближчій перспективі істотно зміцнити її становище. Країни ЄС не потребують готової продукції, вироблюваної у нас. Європа заінтересована у сировинних товарах (і насамперед, у недорогоцінних металах), особливо у виробках чорної металургії, а також у продукції рослинництва. Проте, з огляду на обставини, які склались, очевидно, що найближчим часом Україна не зможе збільшити експорт чорних металів (за січень – липень 2014 р. він скоротився на 31%), як і обсяги експорту олійних культур, продукції тваринництва та виручку від нього.

Схожа ситуація з товарами сільськогосподарського виробництва спостерігалася в Україні і раніше. Питома вага експортних товарів високого ступеня переробки знизилася в загальному експорті вітчизняної сільськогосподарської продукції з 5,8% у 2008 р. до 2,7% у 2012 р. Експорт сухого молока, який займав у структурі поставок молочної продукції 31,8%, за 2008–2012 рр. скоротився до 20,4%, а в ціновому вимірі – і зовсім у 2 рази. При цьому виробництво окремих видів молочної продукції стає нерентабельним. Зростання експортних показників забезпечують товари низького ступеня переробки, питома вага яких динамічно зростає: якщо у 2008 р. їх частка у загальному експорті становила 62%, то до 2012 р. – піднялася до 71%. А нові експортні статті України – соняшник, соя, ріпак – виснажують наші всесвітньо знамениті чорноземи і ведуть до їх деградації. У січні – червні 2013 р. вітчизняні аграрні підприємства (за винятком малих) реалізували на 11% менше сільськогосподарської продукції, ніж за аналогічний період 2012 р. Наша країна не може забезпечити себе і м'ясом: у 2012 р. імпорт цього продукту зріс у нас майже у 2 рази, а в ціновому вимірі – у 2,5 рази; при цьому в 2011 р. імпорт свинини зріс порівняно з 2007 р. у 2,3 рази. Український ринок "заповнило" імпортне сало з Польщі, Німеччини і Голландії **.

Як бачимо, зовнішньоекономічні зв'язки використовуються в інтересах виробників країн ЄС, які шукають ринки для своїх товарів. Про так звану "політику вільної торгівлі" західних держав дуже чітко висловився американський фахівець Дж. Перкінс. На його думку, "вільна торгівля" являє собою справжній ев-

* НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728&cat_id=45692#Зовнішній.

** Украинская экономика: катастрофа идет по плану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/82598/>.

фемізм. Вона дає транснаціональним компаніям привілеї, яких національні виробники позбавлені. Автор наводить приклад, як Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) розорила Мексику. Американські президенти і Конгрес США запровадили цілу систему правил, які забороняють іншим країнам обкладати митом американські товари і субсидувати місцевих виробників, які б могли конкурувати з американськими агрофірмами, але не скасували мита і дотаційні програми на території США, тим самим надавши своїм агрофірмам несправедливу перевагу. У підсумку ці агрофірми заповнили Мексику кукурудзою за демпінговою ціною, яка не покриває виробничі витрати [4].

Україні належить вирішити проблему підвищення споживання товарів власного виробництва, не зупиняючи експорт, але покінчивши з повною прив'язкою економіки до імпорту. Обіцянками того, що незалежна Україна нагодує всю Європу і весь світ, жителів країни тішать з кінця 1980-х. Проте сьогодні вона не здатна прогнати навіть саму себе.

У нинішніх умовах розриву зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами колишнього СРСР гостро постало питання про її місце у світовій економіці. Важливо не на емоційному, а на науковому рівні визначити критерії вигідності — тобто з ким і за якими напрямками співробітничати суб'єктам національної економіки.

Україні належить вирішувати реальні проблеми сьогодення (і насамперед — як не стати країною з розділеною нацією подібно до Кореї або Китаю), а не мріяти про близьке світле майбутнє. Швидко змінити національну економіку та її структуру не вдасться, як і знайти ресурси для цього. Розрахунки на одержання значних кредитів, на конфіскацію депозитів вкладників, на примусове перетворення вкладників на “інвесторів” (“акціонерів”) банків, як і на надходження від приватизації державного майна, навряд чи будуть здійснені.

Ніхто не кредитуватиме країну-банкрута, про що свідчать як світова практика, так і безперервні обіцянки Заходу нашому уряду. Досвід повернення вкрадених активів П. Лазаренка, Саддама Хусейна, Муаммара Каддафі та інших багатьма забутих лідерів африканських країн теж відомий. Щоб повернути ці гроші, Україні слід довести в суді, що вони мають відношення до колишнього президента та інших чиновників високого рівня, а також злочинне походження. Очевидним є й те, що країна, в якій знаходяться вивезені з України незаконні активи, робитиме все, щоб їх не віддати. Вона виставить як докази своєї правоти цілий ряд претензій країні-пред'явнику, серед яких, зокрема, положення про те, що таке повернення є можливим за умови, коли вивезені гроші не будуть вкрадені знову і буде забезпечений гарантований контроль за їх цільовим використанням.

Щодо конфіскації депозитів вкладників, то це чергове пограбування людей, які зберігають гроші на випадок придбання товарів тривалого користування, хвороб або смерті. Це остаточно підірве довіру до банків, і люди в черговий раз стануть зберігати свої заощадження в інших банках (скляних) або під подушкою, підтвердженням чому є масовий відплив вкладників з вітчизняних банків.

На початок червня 2014 р. з українських кредитних організацій було вилучено депозити на загальну суму 84 млрд. грн., що становить 19,2% загальної депозитної бази банків. Позичальникам, у свою чергу, незрозуміло, як платити по кредитах, якщо з початку року гривня рухнула на 30,4%, а зростання тарифів і цін стрімко “з'їдає” доходи. За оцінкою МВФ, для того, щоб банківська система України не рухнула, треба було вже у 2014 р. витратити на її врятування 5% ВВП країни, що становить приблизно 8,7 млрд. дол. Причому йдеться тільки про підтримку 22 найбільших банків

України у ситуації, коли гривня підбереться до позначки у 12,5 за 1 дол. А всього у країні налічується 180 кредитних установ. Сьогодні питання стоїть гостро: де вітчизняні банки можуть отримати фінансову допомогу? Дефіцит державного бюджету на 2014 р. заплановано на рівні 4,3% ВВП, а насправді він уже сягає 8%. Так що сподіватися банкіри можуть тільки на себе. За останні 5 місяців НБУ виділив банкам 104,8 млрд. грн., головним джерелом яких стала емісія. Як наслідок, різке знецінення гривні та проблеми у позичальників. Іпотечні кредити в іноземній валюті — це чверть усього обсягу споживчого кредитування у країні *. У цьому зв'язку постає запитання: що робити банкам, коли позичальники не можуть сплатити кредит? виселяти їх з іпотечних квартир? Позичальники, у свою чергу, сподіваються, що банкам буде не вигідно робити це, оскільки ціни на нерухомість стали знижуватись, і банки не зможуть за рахунок її продажу одержати усе те, що їм належить.

Не зроблять "погоди" і надходження від приватизації державного майна. Достатньо подивитися на тенденцію останніх років: розраховувати на важливість даного ресурсу не можна, про що свідчить таблиця 1.

Таблиця 1

**Надходження до бюджету від приватизації державного майна
за 2008–2013 рр. ***

(млн. грн.)

Роки	Доходи державного бюджету	Доходи від приватизації	% доходів
2008	231686,3	482,3	0,21
2009	209700,3	777,6	0,37
2010	240615,2	1093,4	0,45
2011	314616,9	11480,3	3,65
2012	346025,5	6763,5	1,95
2013	361510,1	14840,0	4,10

* Джерело: НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.info-kmu.com.ua/2013-08-05.pdf>; <http://index.minfin.com.ua/budget/priv.php>.

Проте наші неоліберали визначили своїм завданням нову масштабну приватизацію державної власності та наполягають на максимальному охопленні нею найважливіших для країни державних підприємств. Як мотив вони визначають не тільки поповнення дохідної частини бюджету, але й недоліки у роботі державних компаній. На їхню думку, ліквідація цих компаній спричинить деконцентрацію, а отже — і зниження їх конкурентоспроможності. Насправді державні підприємства слід не приватизувати, а робити більш відкритими, чому може сприяти їх перетворення у державно-приватні. Досвід Китаю і багатьох інших країн це доводить. У нашій країні багато державних підприємств, як і державні корпорації, використовуються лідерами політичного класу як феодалні володіння. Ось з чим необхідно покінчити. Приватизація, здійснювана в Україні, сприймається її населенням як неефективна і несправедлива, що систематично фіксується даними моніторингу Інституту соціології НАН України. Згідно з дослідженням у 2013 р., на запитання про те, "чи варто було передавати у приватну власність (приватизувати) великі підприємства?" позитивну відповідь дали 17% громадян, негативну — 65,8%, а ще 17,1% на запитання не відповіли. На аналогічне запитання відносно передання у приватну власність землі ствердно відповіли 19,3% населення, негативно — 63,3% і не відповіли — 18,1% [5].

* Кредитный Майдан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/91571/>.

Тим часом рекомендації щодо цього з боку Європи і США не припиняються. Наприклад, “CASE Україна” пропонує нашій країні запровадити вільний ринок землі (включаючи землі сільськогосподарського призначення), в тому числі можливість продажу землі іноземцям; ліквідацію протекціоністських заходів щодо вітчизняної промисловості; допуск іноземців на ринки нафтогазовидобування, енергопостачання і комунальних послуг; ліквідацію сертифікації іноземних товарів; дозвільну систему в будівельній галузі; поділ залізничної монополії та приватизацію залізниць; ліквідацію природних монополій і передання їх до приватних рук. Усе це і багато іншого можна знайти у Концепції економічного розвитку України на 2008–2015 роки, підготовленій дуже впливовим у владних колах фондом “Ефективне управління” *. Рекомендації викликають інтерес. Але чим вони стануть у разі втілення для українців, яких позбавлять їхнього головного багатства – землі?

Істотним джерелом модернізації та розвитку світової економіки є ПІІ. За 20 років загальний обсяг ПІІ, накопичених у сучасному світі, зріс у 8,2 раза – до 19,1 трлн. дол. (у поточних цінах). Вони зросли в усіх групах країн: у розвинутих, тих, які розвиваються, і транзитних (до яких входять країни СНД). Країни з економікою, що розвивається, і транзитною економікою, як і раніше, залучають половину світових обсягів ПІІ: у 2011 р. відповідний показник становив 755 млрд. дол. **. Основна частина припливу ПІІ припала на здійснення нових проєктів. Проте в більшості випадків інвестиції направляються на злиття і поглинання, а не на будівництво нових об’єктів, які б могли стимулювати зростання економіки. Крім того, частина інвестицій у розвинутих країнах є наслідком реструктуризації великих компаній. У питанні стимулювання внутрішніх прямих інвестицій особливе значення має позиція держави. Дуже часто стратегія, здійснювана державними (або муніципальними, місцевими) органами влади, є основою, у рамках якої інвестори готові вкладати свої кошти у розвиток країни.

Очевидним є і те, що за невизначеної ситуації у нашій країні – як і за відсутності стратегії її розвитку, деградації економіки, вибухового збільшення безробіття, зростання бюджетного дефіциту, різкого погіршення стану валютної сфери та від’ємного торгового сальдо – іноземні інвестори не поспішатимуть з ПІІ, що підтверджується минулим періодом. На 1 квітня 2014 р. ПІІ в Україну становили 52179,4 млн. дол., у тому числі з Кіпру – 16533,4 млн. дол. (або 31,7%) ***.

Поки що вихід з існуючої ситуації слід шукати у відновленні та стабілізації національної економіки, а не в її розвитку. Про зростання економіки та її моделі можна говорити тільки після досягнення тих кількісних і якісних параметрів, які Україна мала. Одночасні розвиток і відновлення економіки є бажаними, але неможливими з огляду на необхідність відродження підприємств та інфраструктури країни, зруйнованих внаслідок воєнних дій. Таким чином, сьогодні найважливішим завданням є пошук джерел фінансування і шляхів розпорядження ними.

Джерелами відновлення народного господарства і життєзабезпечення населення можуть стати іноземна валюта, вивезена до офшорів; золотовалютні резерви країни, що знаходяться у США; кредитні ресурси населення, розміщені у банках.

* Украинская экономика: катастрофа идет по плану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/82598/>.

** Куда текут 52% мировых инвестиций [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/70237/>.

*** Держстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Як свідчать різні джерела, останнім часом вивезення капіталу з України стабілізувалося на рівні 10–11 млрд. дол. на рік. Примітно, що лєвова частка експорту капіталу припадала на різні види вивезення позичкового капіталу — позики, банківські та комерційні кредити. Судячи з різних джерел, основна частина "інших інвестицій" являє собою купівлю боргових цінних паперів вітчизняними компаніями і банками. Прямі інвестиції — це вкладення у капітал компанії, що забезпечують інвесторові контроль над нею. Державна служба статистики України веде облік тільки частини українських інвестицій, накопичених за кордоном, тобто саме тих з них, які належать до категорії прямих інвестицій. У 2008–2012 рр. їх рівень знаходився у діапазоні 6–7 млрд. дол. [6].

Реальна картина вивезення капіталу і накопичення зарубіжних активів істотно відрізняється від даних офіційної статистики. Мають місце вивезення капіталу "сіримі каналами", а також контрабандне його вивезення. Як правило, у статистиці перше з них не відображається повністю, а друге не відображається зовсім. Американська неурядова організація "Global Financial Integrity" у своїй черговій річній доповіді про масштаби нелегального вивезення капіталів із 150 країн за десятирічний період (2002–2011 рр.) публікує такі дані. Нелегальне вивезення капіталу з України становило у 2009 р. — 741 млн. дол., у 2010 р. — 1,008 млрд. і у 2011 р. — 2,149 млрд. дол., тобто за ці роки зросло майже у 3 рази. У 2011 р. нелегальне вивезення капіталу з України у відношенні до офіційного його обсягу досягло понад 20% [6]. Як показують дослідження "Tax Justice Network", сума грошей з України, схованих в офшорах, перебуває на рівні 167 млрд. дол. *, тобто перевищує величину сукупного зовнішнього боргу України. Причому близько 70% активів припадало на готівкову валюту і кошти на рахунках у зарубіжних банках — дуже ліквідну форму активів. Цілком очевидно, що припинити вплив капіталу з країни може лише чітка державна політика деофшоризації.

Україна втрачає величезну кількість бюджетних надходжень внаслідок ухилення від сплати податків — добре відомого у світі явища, яке називається "податковий демпінг". В офшорах, особливо на Кіпрі, знаходиться значна частина українських грошей, які сьогодні наша країна втрачає і які можна було б інвестувати у власну промисловість. Крім того, обкладаючи їх податком, можна було б здійснити інвестиції в науку, систему охорони здоров'я, тобто в те, що є корисним для людей і природи.

В умовах, які склались у нашій країні внаслідок воєнних дій і розрухи, що насувається, доцільно повернути золотовалютні резерви НБУ до країни. Незважаючи на те, що, згідно з таблицею 2, за період 2007–2014 рр. вони скоротилися на 19,9 млрд. дол., сума, яка залишилася, може бути використана для вирішення деяких господарських і соціальних проблем, а також для стабілізації гривні.

Спроби НБУ заборонити купівлю іноземної валюти для довгострокового погашення резидентами кредитів, використання фінансової допомоги, одержаної від нерезидентів, для покриття страховиками частини страхових резервів, здійснення резидентами інвестицій за кордоном, як і вимоги з вересня 2014 р. обов'язково конвертувати у гривню 100% валютних надходжень, навряд чи стануть ефективним способом контролю над ціновою інфляцією. Як наслідок, відбудеться тільки зростання нелегальних операцій з іноземною валютою.

В Україні недостатньою є роль банківської системи у забезпеченні потреб економіки, особливо її реального сектору. За 2008–2013 рр. довгострокові (понад

* Что делает ФБР США с украденными украинскими активами? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/commentaries/view/89773/>.

5 років) кредити становили, відповідно, по роках 50,1 млрд. грн., 56,4 млрд., 68,6 млрд., 100,2 млрд., 73,7 млрд. і 85,3 млрд. грн. Такі їх обсяги сягають від 5,2 до 7% ВВП, чого явно не достатньо для задоволення потреб суб'єктів реального сектору національної економіки в інвестиціях. При цьому понад 50% довгострокових кредитів йде на поточну діяльність суб'єктів господарювання. Найбільша частина кредитів направляється у торгівлю (36,5%), переробну промисловість (20%), а також у сфери з нерухомим майном і наданням послуг (17,5%), що не відповідає стратегії інноваційного розвитку*.

Міжнародні (золотовалютні) резерви НБУ у 2007–2014 рр. *

Таблиця 2

(млрд. дол.)

Показники	Роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 (жовтень)
Офіційні резервні активи	32,5	31,5	26,5	34,6	31,8	24,5	20,4	12,6
у тому числі:								
резерви в іноземній валюті.....	31,8	30,8	25,5	33,3	30,4	22,6	18,8	11,6
золото.....	0,7	0,7	1,0	1,3	1,4	1,9	1,6	1,0

* Бюлетень Національного банку України. – Квітень 2013 р.; Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – Лютий 2013 р. – С. 50; НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36728&cat_id=45692#Зовнішній.

Слід знизити вартість кредиту. У країнах ЄС їх вартість становить 2–3%, а у нас – більш як 20%. На 1 червня 2014 р. ставка рефінансування ЄЦБ була на рівні 0,25%, а на 5 липня її було знижено до 0,15%. НБУ утримує цю ставку в розмірі 9,5%.

На нашу думку, наданих аргументів достатньо, щоб констатувати: впроваджувана в Україні економічна модель відтворює економічний колапс, є гальмом соціального розвитку. Це симптом для радикальних змін у неадекватних структурах, які руйнуються і повинні звільнити дорогу новим структурам і новій системі організації суспільства.

Висновки і пропозиції в умовах відновлення економіки України

1. У кризових ситуаціях, незалежно від того, чи є економічна система ринковою або централізованою, відбувається зниження можливостей економіки забезпечити усіх громадян існуючим набором матеріальних і культурних благ. Це у будь-якій країні відтворює ситуацію напруженості, тривоги, невизначеності. Тому *слід контролювати споживання верхів*, що повинне стати найважливішою умовою подолання існуючої нерівності у нашому суспільстві. З цією метою треба використовувати політику перерозподілу доходів багатих верств населення на користь працездатних громадян, що дозволить останнім адаптуватися до соціально-економічних реалій сучасного життя, а також стане стимулом до збереження робочих місць.

У нинішніх умовах України слід тимчасово запровадити заходи жорсткої економії, які вже були застосовані у ряді країн. Скажімо, подібний досвід використовувався у США у роки Великої депресії шляхом збільшення мінімальної оплати праці. Це автоматично підштовхнуло б величину заробітної плати у суспільстві, підвищивши купівельну спроможність народонаселення, на яку розраховують і всі

* Бюлетень Національного банку України. – Квітень 2013 р.; Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – Лютий 2013 р. – С. 50.

інші зайняті у народному господарстві. У США подібний захід було доповнено скороченням тривалості робочого тижня до 40 годин, що заохочувало ефективність, оскільки промисловці у відповідь на цей підвищувальний тиск з боку витрат стали впроваджувати інновації. У нашій країні такі заходи сприятимуть, по-перше, підвищенню добробуту домогосподарств з низькими доходами; по-друге, нівелюванню зростаючої нерівності в доходах; по-третє, поновленню розірваних зв'язків між працею, її результатами і доходами.

2. Посилити соціальний захист знедолених верств суспільства. Активну роль у цьому процесі доцільно покласти на державу та її інститути, які повинні: а) індексувати пенсії тієї групи пенсіонерів, чия пенсія є нижчою від реального прожиткового рівня, а не того, який існує і не переглядався багато років (споживча корзина для непрацездатних, затверджена 14 квітня 2000 р., є непридатною, і її слід переглянути); б) надати підтримку у вигляді допомоги всім дітям, оскільки встановити факт малозабезпеченості за відсутності даних про дохідність реально неможливо; в) розробити і впровадити програму із забезпечення населення додатковими джерелами продовольства подібно до тієї, що діє у США. Найбагатша країна світу є рекордсменом за кількістю людей, що одержують талони на їжу. Дослідження Міністерства сільського господарства США показало, що десятки мільйонів американців залежать від безплатного продовольства. У фіскальному 2012 р. Програма із забезпечення населення додатковими джерелами продовольства (SNAP) допомогла вижити 46,6 млн. осіб. Вона стосувалася 22,3 млн. домогосподарств і обійшлася державі у 78,4 млрд. дол. Згідно з опублікованими даними, головними реципієнтами державної допомоги є діти до 18 років. 45% усіх талонів на їжу отримали американці віком до 18 років — це 20 млн. осіб. Ще 9% загальної кількості нужденних — люди, старші від 60 років. І ще 10% талонів припадає на непрацездатних дорослих віком до 60 років. 82% усіх учасників програми живуть за межею бідності, а 42% цих людей довелося б збільшити свій дохід у 2 рази, щоб тільки дотягнутися до цієї межі. Але середня сума, яку держава витрачає на 1 реципієнта SNAP, становить 278 дол. на місяць. Ця цифра значно залежить від кількості людей у сім'ї та інших факторів, але в будь-якому випадку гроші пристойні. Якби їх видавали у вигляді кешу, то 13% учасників SNAP уже не можна було б вважати бідними. 20% реципієнтів SNAP не мають ніякого доходу (це майже 10 млн. осіб). У 75% учасників програми є діти. Програма з поширення талонів на їжу є одним з основних способів підтримки бідного населення. Забезпечувати бідних американців продовольством набагато безпечніше, ніж роздавати гроші, оскільки очевидно, що готівку можна витратити не за призначенням*.

3. В економічній політиці відмовитися від монетаристської моделі, в якій об'єктом дій держави є кредитно-грошова, податкова і цінова сфери. Подібна модель, використовувана у нашій країні понад 20 років у вигляді різкого підвищення процента, податків і цін, що є характерним для жорсткої рестриктивної політики, поставила у скрутне фінансове і соціальне становище як виробників, так і більшість населення, паралізувавши тим самим внутрішні джерела зростання. Така політика була свідомо приречена на невдачу, оскільки вона ігнорувала "головну конструкцію" економіки — виробничу сферу. Сьогодні центр ваги в економічній політиці слід перенести у сферу реальної економіки, підтримуючи і стимулюючи її.

* США — рекордсмен по кількості людей, получаючих талони на еду [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/88793/>.

У цьому зв'язку доцільно уважно вивчити досвід виходу з кризи Німеччини після Другої світової війни. Оскільки економічне зростання в цій країні завжди забезпечувалось експортом, остільки головним пріоритетом тут стало інвестування коштів в основні виробничі фонди. Розрахунок був на те, щоб скоротити витрати виробництва, підвищити його конкурентоспроможність, посилити стійкість валютного курсу і повернутися на зовнішні ринки. З цією метою було розроблено державні програми стимулювання такої системи при зменшенні експортного попиту.

4. Для подолання валютної кризи, яка проявляється в різкій зміні валютного курсу, скороченні валютних резервів, зростанні вартості кредитів, посиленні валютних обмежень у відповідь на спекулятивне зростання на валютному ринку, необхідно **відновити валютне регулювання і валютний контроль**. Цьому може сприяти продаж ряду товарів (особливо імпортних – не першої необхідності) за іноземну валюту, що мало місце в ряді країн (у тому числі і в нашій країні раніше). Подібні заходи припинять “втечу” капіталу з країни, сприятимуть зростанню купівельної спроможності національної валюти і падінню – іноземної. Безумовно, найбільший ефект для подолання валютної кризи в Україні дадуть забезпечення політичної стабільності та припинення воєнних дій.

5. **Відновити керованість економічної системи**, що є неможливим без активного державного впливу на економіку. Історичний досвід нашої країни, Західної Німеччини кінця 40-х років (при К. Аденауері – Л. Ерхарді), Китаю 80-х років (при Ден Сяопіні), Сінгапуру (при Лі Куан Ю) говорить про чудові результати переходу до ринку на базі жорсткої влади і поступового її послаблення у ситуації, коли почали діяти інші умови стійкості системи.

Показовий приклад ефективності державного регулювання навів у своєму виступі на Форумі “Росія 2012” американський фінансист і вчений М. Мілкін, який порівняв розвиток Сінгапуру і Ямайки за останні 50 років. У 1960 р. обидві ці країни перебували приблизно в однакових географічних, природно-кліматичних і економічних умовах: у Сінгапурі ВВП на душу населення становив 2227 дол., на Ямайці – 2255 дол. Ямайка пішла ліберальним шляхом розвитку, поклавшись на “невидиму руку ринку”. Місцевий та іноземний капітали цієї країни стали розвивати природні ресурси і туризм (благо, що для цього тут були прекрасні умови), тобто вони вкладалися туди, звідки гроші можна було качати без особливих турбот і фінансових вкладень (як у Росії – у нафту, газ та іншу сировину). У Сінгапурі ж знайшлася людина з державним мисленням на ім'я Лі Куан Ю, яка не стала поклатися на “невидиму руку ринку”, а запропонувала державну програму докорінної модернізації сінгапурської економіки. В результаті до 2011 р. на Ямайці ВВП на душу населення становив 5376 дол., а в Сінгапурі – 50714 дол. (тобто на порядок більше). Це порівняння слугує наочним прикладом ефективного втручання держави в економіку країни [7]. “Новий курс” Ф. Рузвельта і кейнсіанські заходи втручання держави в економіку в Європі також були жорсткими етатистськими заходами, спрямованими на вихід з кризи.

6. Керованість економіки передбачає необхідність **посилити таку функцію держави, як захист економічного правопорядку**. У нашій країні, особливо в останні роки, подібна функція практично відсутня, що, по-перше, сприяє монополізації, перешкоджає здійсненню взаємовигідних угод між різними суб'єктами господарської діяльності, не захищає інтереси багатьох продавців і покупців, створює умови для захоплення бізнесу конкурентів; по-друге, дозволяє по-хижацьки використовувати

ти природні ресурси країни, внаслідок чого доходи населення залежать не стільки від праці та підприємницької діяльності, скільки від доступу до дарів природи і до видобування ресурсів; по-третє, дає можливість через зовнішньоекономічну сферу перерозподіляти як імпорتنі, так і експортні доходи на користь чиновників відповідних інститутів.

7. *Подолати антигромадське привласнення регіональними структурами та їх діями природних ресурсів*, які повинні використовуватися в інтересах усього суспільства. У нинішніх умовах поглиблення соціально-економічної кризи це може стати важливим джерелом пенсійних та інших соціальних виплат, а також сприятиме подоланню загроз регіоналізму і сепаратизму.

8. *Забезпечити поєднання товарно-грошових і планових засад*, яке дозволить сформувати не просто ринок, а свідомо організований ринок. Усе питання в тому, як таку єдність забезпечити, яким буде механізм централізованого впливу на виробництво. Історія розвитку людського суспільства і реальна практика довели, що ні планове господарство, ні вільний ринок у чистому (ідеальному) вигляді функціонувати не можуть, оскільки вони суперечать соціальній і психологічній природі людини [8].

Планова економіка, яку, як вважав лауреат Нобелівської премії Л.В. Канторович, можна вдосконалювати у різних напрямках, дозволяла, у принципі, набагато повніше враховувати різноманіття людського життя. На жаль, у ті часи це мало хто розумів. Існувало усталене уявлення про те, що класична ринкова економіка якнайкраще враховує потреби людини, а планова економіка — навпаки, нав'язує їй потреби згори. Л.В. Канторович розумів план як дещо, створюване колективно, усім суспільством, а зовсім не тільки правлячою елітою [9]. Планомірне ведення господарства країни передбачає єдині стандарти і стандарти якості, використовувані у виробництві, що є важливою умовою переходу економіки до постіндустріальної стадії розвитку.

Список використаної літератури

1. *Ещенко П.С., Арсєнко А.Г.* Куда движется глобальная экономика в XXI веке? — К. : Знання України, 2012. — 479 с.
2. *Єщенко П.С.* Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки // *Економіка України*. — № 10. — 2013. — С. 4–20.
3. *Економика: прогноз до 2020 года* [под ред. А.А. Дынкина]. — ИМЭМО РАН. — М. : Магистр, 2007. — С. 386–387.
4. *Перкинс Дж.* Экономический убийца объясняет, почему рухнули финансовые рынки, и как их возродить. — М. : ЭКСМО, 2010. — С. 190–191.
5. *Малюк А.* Субъективные факторы утверждения имитационно-периферийной модели развития / *Марксизм. Российская трагедия. Причины, этапы, пути преодоления* ; [под ред. А.А. Ковалева, А.П. Проскурина]. — М. : Издательство ИТРК, 2014. — С. 181–182.
6. ПОД ДАМОКЛОВЫМ МЕЧОМ // *Советская Россия*. — 21 дек. — 2013.
7. *Айвазов А.* Как России преодолеть новый мировой кризис? [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/68279/>.
8. *Ивантер В.В., Панфилов В.С.* Конец экономики роста или смена парадигмы развития? // *Вестник Российской Академии наук*. — 2011. — Т. 81. — № 7. — С. 595.
9. Уникальное сочетание таланта математика и экономиста. К 100-летию со дня рождения академика Л.В. Канторовича // *Вестник Российской Академии наук*. — 2012. — Т. 82. — № 4. — С. 357.

References

1. Eshchenko P.S., Arsenko A.G. *Kuda Dvizhetsya Global'naya Ekonomika v XXI Veke?* [Where is the global economy moving in the XXI-st century?]. Kiev, Znannya Ukrainy, 2012 [in Russian].
2. Eshchenko P.S. *Ekonomichne zrostannya bez rozvytku: prychnyny i shlyakhy innovatsiinogo peretvorennya ekonomiky* [Economic growth without development: reasons and ways of the innovative transformation of an economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2013, No. 10, pp. 4–20 [in Ukrainian].
3. *Ekonomika: Prognoz do 2020 Goda, pod red. A.A. Dynkina* [Economy: Forecast till 2020], edited by A.A. Dynkin. Moscow, Magistr, 2007, pp. 386–387 [in Russian].
4. Perkins J. *Ekonomicheskii Ubiitsa Ob'yasnyayet, Pochemu Rukhnuli Finansovye Rynki, i kak Ikh Vozrodit'* [An Economic Hit Man Reveals why the World Financial Markets Imploded, and what We Need to Do to Remake Them]. Moscow, EKSMO, 2010, pp. 190–191 [in Russian].
5. Malyuk A. *Sub'ektivnye faktory utverzhdeniya imitatsionno-periferiinoi modeli razvitiya, v: Marksizm. Rossiiskaya Tragediya. Prichiny, Etapy, Puti Preodoleniya, pod red. A.A. Kovaleva, A.P. Proskurina* [Subjective factors of the establishment of an imitative-peripheral model of development, in: Marxism. Russian Tragedy. Reasons, Stages, Ways to Overcome], edited by A.A. Kovalev, A.P. Proskurin. Moscow, ITRK, 2014, pp. 181–182 [in Russian].
6. *POD DAMOKLOVYM MECHOM* [Under the sword of Damocles]. *Sov. Rossiya – Soviet Russia*, Dec. 21, 2013 [in Russian].
7. Aivazov A. *Kak Rossii preodolet' novyi mirovoi krizis?* [How will Russia overcome the new world crisis?], available at: <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/68279/> [in Russian].
8. Ivanter V.V., Panfilov V.S. *Konets ekonomiki rosta ili smena paradigmy razvitiya?* [End of the growing economy or a change of the paradigm of development?]. *Vestn. Ross. Akad. Nauk – Bull. of RAS*, 2011, Vol. 81, No. 7, p. 595 [in Russian].
9. *Unikal'noe sochetanie talanta matematika i ekonomista. K 100-letiyu so dnya rozhdeniya akademika L.V. Kantorovicha* [Unique combination of the talents of mathematician and economist. To the hundredth birthday of Academician L.V. Kantorovich]. *Vestn. Ross. Akad. Nauk – Bull. of RAS*, 2012, Vol. 82, No. 4, p. 357 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 7 жовтня 2014 р.